

Драгана Грујић¹

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Катедра за библиотекарство и информатику

dragana.grujic@fil.bg.ac.rs

НАУЧНИ РАД

УДК:027.7:023.5(497.11)

<https://doi.org/10.63356/baz.2026.005>

АКАДЕМСКЕ БИБЛИОТЕКЕ И КОМПЕТЕНЦИЈЕ БУДУЋИХ БИБЛИОТЕКАРА

Сажетак: Улога академских библиотека у савременом високом образовању знатно се изменила под утицајем дигитализације, нових облика научне комуникације и развоја отворене науке. Оне се све више посматрају као активни учесници у образовним и истраживачким процесима, што подразумева и нове моделе њиховог вредновања. Полазећи од претпоставке да њихова трансформација захтева редефинисање професионалних компетенција библиотекара, циљ овог рада је да сажето сагледа савремене теоријске приступе вредновању и будућем развоју академских библиотека, као и да размотри у којој мери формално образовање библиотекара одражава те промене. Посебна пажња посвећена је анализи наставног програма из области академског библиотекарства као показатеља на који начин се професија институционално припрема за савремене изазове.

Кључне речи: академске библиотеке, образовање, академска заједница, компетенције библиотекара, Катедра за библиотекарство и информатику

УВОД

У савременом систему високог образовања улога академских библиотека све се чешће преиспитује у контексту промена које доносе дигиталне технологије, нови облици научне комуникације и развој отворене науке.

¹ <https://orcid.org/0000-0002-7754-9873>

Више не могу да се посматрају искључиво кроз призму традиционалних функција, попут прикупљања и чувања грађе, већ кроз активан допринос остваривању мисије универзитета. Преиспитивање њихове вредности, квалитета и одрживости постаје важна тема у академској заједници.

Разумевање нове улоге академских библиотека захтева осврт на њихов историјски развој. Према *Encyclopedia of Library History*, развој није био линеаран, већ су промене биле последица друштвених и културних дешавања, али је овај тип библиотека у различитим епохама увек био одраз развоја образовања.² Прошле су дуг пут од античких и монашких преписивачких радионица, преко библиотека у саставу високошколских институција, потом самосталних установа и истраживачких библиотека до дигиталних колекција, пратећи промене у приступу информацијама и раду универзитета.

Историјска перспектива показује да академска библиотека никада није била статична институција, већ простор у којем се огледају односи између научних дисциплина, технологије и академске средине. С обзиром на историјске промене, намеће се питање на који начин се данас вреднује улога ових библиотека и како се њихова институционална позиција дефинише у савременом друштву.

Измењена улога библиотеке подразумева нова знања и вештине библиотекара. Савремено високо образовање пролази кроз интензивне промене условљене дигитализацијом, новим облицима научне комуникације и све већим захтевима за мерљивим образовним исходима. Од библиотекара се данас очекује да буду партнери у наставном процесу, ослонац научном раду и носиоци развоја информационе писмености. Оваква проширена улога поставља нове захтеве пред формално образовање библиотекара, које мора да одговори на изазове дигиталног доба.

САВРЕМЕНИ МОДЕЛИ ВРЕДНОВАЊА АКАДЕМСКИХ БИБЛИОТЕКА

У новијој стручној и научној литератури све више се помера фокус са квантитативних показатеља рада библиотека ка процени њиховог доприноса развоју универзитета. Тај помак Сара Причард (Sarah Pritchard) деведесетих година препознала је као прелаз са мерења ресурса ка мерењу

² Orvin Lee Shiflett, "Academic Libraries", in *Encyclopedia of Library History*, ed. Wayne A. Wiegand and Donald G. Davis (New York [etc.]: Garland, 1994), 5, <https://doi.org/10.4324/9781315056982>

ефикасности библиотечких услуга, односно више није толико важно колико публикација библиотека поседује, већ како и у којој мери њене услуге доприносе успеху студената, продуктивности наставника и остваривању институционалних циљева.³

Меган Оуклиф (Megan Oakleaf) даље развија ову идеју, истичући потребу да библиотеке јасно и аргументовано покажу своју вредност у односу на образовне исходе и приоритете академских институција. Њена истраживања о „вредности академских библиотека“ наглашавају значај повезивања библиотечких активности са учењем, задржавањем студената, академским успехом и истраживачком видљивошћу институције.⁴ Ипак, и поред настојања да се утицај библиотека учини мерљивим, остаје недоумица у којој мери је могуће поуздано повезати библиотечке активности са конкретним образовним резултатима. У том простору између потребе за доказивањем и сложености мерења вредности обликује се савремена улога академских библиотека.

Сагледавање места библиотеке унутар универзитета није искључиво производ савремених расправа. У често цитираном извештају британског тела за универзитетске грантове (Great Britain University Grants Committee)⁵ из 1921. године истакнуто је да се „карактер и ефикасност универзитета могу проценити по његовом односу према свом централном органу, библиотеци... Адекватна библиотека није само основа сваке наставе и студија; она је суштински услов истраживања...“.⁶ Овај став показује да је свест о значају библиотеке постојала и пре развоја савремених модела вредновања, иако се данашњи приступи ослањају на другачије методолошке оквире и показатеље.

Из таквог положаја у којем се истовремено захтева доказивање вредности и прилагођавање променама произилазе и касније расправе о будућности академских библиотека. Данас су оне суочене са многим изазо-

³ Sarah M. Pritchard, “Determining quality in academic libraries“, *Library Trends* 44, 3 (1996): 572–594.

⁴ Megan Oakleaf, *Value of Academic Libraries: A Comprehensive Research Review and Report* (Chicago: Association of College and Research Libraries, 2010), 12–17.

⁵ Great Britain University Grants Committee основан је 1919. године са циљем да обезбеди независно финансирање универзитета. Овај модел улагања у универзитете и развијања универзитетске аутономије у међуратном периоду био је присутан и другим земљама Европе. (видети: Michael L. Shattock and Robert O. Berdahl, “The British University Grants Committee 1919–83: Changing Relationships with Government and the Universities“, *Higher Education* 13, no. 5 (1984): 471–499, <https://doi.org/10.1007/BF00128560>)

⁶ *Great Britain University Grants Committee: Annual Report* (London, 1921).

вима, попут дигиталне трансформације, растућих очекивања корисника и потребе за јасним позиционирањем у оквиру универзитета. Истраживања указују да се њихова улога све више помера од руковања фондом ка укључивању у наставни и истраживачки процес. Библиотеке више не делују искључиво као помоћ, већ су учесници у областима управљања подацима, отворене науке, дигиталних услуга и развоја академских компетенција корисника,⁷ и као такве представљају простор за сарадњу, подршку научној комуникацији и развој информационе писмености. Удружење високошколских, националних и универзитетских библиотека у Великој Британији (SCONUL – Society of College, National and University Libraries) у свом извештају наглашава да библиотеке морају своје активности да унапређују у складу са развојем вештачке интелигенције и руковању информацијама како би задржале значај.⁸ То захтева да библиотекари поседују комбинацију технолошких, аналитичких и педагошких знања, која превазилазе основне библиотечке функције, али им омогућавају да активно учествују у обликовању дигиталног и академског окружења.

На нашим просторима, посебно након усвајања Болоњске декларације, истиче се значај библиотека као неопходног услова за акредитацију, при чему њихова делатност мора да одговара професионалним и правним оквирима универзитета и захтевима евалуације.⁹ Ови нормативни оквири повезују будућност академских библиотека са образовањем и припремама библиотекара за нове улоге. Уколико библиотеке преузимају функције у управљању знањем, подацима и дигиталним сервисима, поставља се питање у којој мери формално образовање одговара овим изазовима и колико се систематски развијају компетенције потребне за такав рад.

ФОРМАЛНО ОБРАЗОВАЊЕ БИБЛИОТЕКАРА ЗА РАД У АКАДЕМСКИМ БИБЛИОТЕКАМА

Библиотекари се често налазе између административног и наставног особља, а њихов професионални и академски положаја разматран је још

⁷ Tunde Toyese Oyedokun, “Navigating the dynamics of present-day academic libraries: An in-depth analysis of strategies, challenges, and emerging trends“, *IFLA Journal* 51, no. 2 (December 2024): 473, 481, <https://doi.org/10.1177/03400352241291907>

⁸ Stephen Pinfield, Andrew M Cox & Sophie Rutter, *Mapping the Future of Academic Libraries: A Report for SCONUL* (November 2017): 5 <https://eprints.whiterose.ac.uk/id/eprint/125508/> (приступљено 21. 2. 2026).

⁹ Александра Вранеш, *Високошколске библиотеке* (Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2009), 13.

у периоду након Другог светског рата.¹⁰ Е. Смит (E. Smith) указао је да ће „библиотекари постићи и заслужити пуни академски статус тек након што изазову промене у бирократској структури библиотека и у библиотечком образовању, и када пруже професионалне услуге на научном нивоу.“¹¹ Овај став потврђен је током пандемије изазване вирусом корона, када се настава одвијала онлајн.¹² Библиотекари су показали спремност да се прилагоде новим условима, обезбеђујући приступ дигиталним ресурсима, организујући онлајн подршку студентима и наставницима, чиме су доказали свој значај у раду универзитета и учењу на даљину. Ова искуства указују да библиотекари нису само „чиновници“. Ипак, статус библиотекара као чланова факултета варира у зависности од типа институције.¹³ Иако су се улоге академских библиотекара током деценија знатно прошириле, њихов положај и даље није уједначен, а степен у којем ће обављати истраживачке активности зависи и од институције и од запослених, али основу чини формално образовање.

На Катедри за библиотекарство и информатику Филолошког факултета Универзитета у Београду студенти током основних студија стичу темељна знања из библиотечко-информационих дисциплина. У најновијој акредитацији препознат је значај промена у раду академских библиотека и потреба да студенти буду оспособљени за савремене професионалне изазове. Као део овог приступа, на другој години студија обавезан предмет за студенте су *Академске библиотеке*, које представљају институционализовани одраз професионалних очекивања и праваца развоја струке. Анализа силабуса омогућава увид у то да ли образовање библиотекара прати трансформацију професионалне улоге или између теоријских увида и наставне праксе постоји одређени временски и концептуални јаз.

Садржај предмета о академским библиотекама надовезује се на знања која су студенти у претходним семестрима стекли пре свега из предмета Библиотекарство, Информациона писменост и Методологија

¹⁰ Robert Bingham Downs, “Academic Status for University Librarians – A New Approach”, *College and Research Libraries* 7, no. 1 (1946): 6–9, https://doi.org/10.5860/crl_07_01_06

¹¹ Eldred Smith, “Academic Status for College and University Librarians – Problems and Prospects”, *College and Research Libraries* 31, no. 1 (1970): 7, <https://crl.acrl.org/index.php/crl/article/view/12183/13629> (приступљено 1. 3. 2026).

¹² Dragana Grujic, “Academic Libraries in Support of Teaching during the COVID-19: The Example of Belgrade University”, *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries (QQML)* 10, no. 3 (2021): 311.

¹³ American Library Association, *ACRL Standards for Faculty Status for Academic Librarians*, <https://www.ala.org/acrl/standards/guidelinesacademic13629> (приступљено 1. 3. 2026).

истраживања и цитирања. Силабус се ослања на смернице дате у Ифлином водичу за образовање библиотекара, у коме се наглашава да наставни програми треба да буду усаглашени са променама у професији, потребама друштва и мисијом институција у оквиру којих раде.¹⁴ У овом документу образовање библиотекара посматра се као процес који захтева стално преиспитивање наставних програма и њихово прилагођавање развоју информационих система и професионалних улога.

У складу са наведеним начелима, предмет посвећен академским библиотекама усмерен је на разумевање њихове улоге у систему високог образовања, уз настојање да се теоријски оквири и међународне препоруке доследно преточе у наставну праксу. Силабус обухвата историјски развој академских библиотека, њихово место у организационој структури универзитета, као и основне функције које обављају у подршци настави, учењу и научноистраживачким активностима.

Редослед тема прати логичан ток од општих појмова ка конкретним практичним задацима. Студенти најпре стичу увид у дефиницију, улогу и класификацију академских библиотека, уз осврт на њихов развој у различитим епохама и образовним системима. Следи сегмент посвећен интердисциплинарности, која произилази из чињенице да библиотеке опслужују различите научне области и да у свом раду повезују знања из библиотекарства, информационих наука и дигиталних технологија.

Посебна пажња посвећена је организацији библиотечких фондова, развоју и презентовању збирки, као и начинима на које библиотеке одговарају на потребе корисника. Таква концепција омогућава студентима да академске библиотеке разумеју истовремено у историјској, институционалној и савременој професионалној перспективи. Студенти се упознају са основама претраживања информација у библиографским и цитатним базама података, као и са принципима описивања и организовања грађе кроз системе метаподатака.

На тај начин истиче се значај ефикасног проналажења и коришћења научних извора, што представља један од кључних задатака академских библиотека у дигиталном добу.

Такође, у оквиру предмета разматра се однос прагматизма и идеализма академске библиотеке са циљем да омогући студентима да сагледају библиотеку из две комплементарне перспективе. Са једне стране,

¹⁴ IFLA Guidelines for Professional Library and Information Science (LIS) Education Programmes (IFLA, 2022) <https://repository.ifla.org/items/9bc27b50-842b-40c6-ad78-e487d0fad8c7> (приступљено 1. 3. 2026).

прагматична димензија огледа се у њеним свакодневним функцијама: набавци, обради и доступности информационих ресурса, организацији услуга и подршци образовању и истраживању. Насупрот томе, академска библиотека посматра се као интелектуални центар универзитета и институција која учествује у обликовању академске културе и слободног приступа знању.

Саставни део предмета је праћење актуелних иницијатива и пројеката великих светских академских библиотека, као и рад на истраживачком задатку који омогућава примену стечених знања. То подразумева да се студенти упознају са дигиталним сервисима, институционалним репозиторијумима и активностима повезаним са отвореном науком. У оквиру задатка анализирају структуру репозиторијума, категорије и типове грађе, присуство и тип метаподатака, могућности претраживања и филтрирања, као и примену принципа отворене науке – од доступности грађе до начина промоције и цитирања истраживачких резултата. На тај начин, наставни програм укључује и праксу која припрема будуће библиотекаре за рад у савременом окружењу, пратећи актуелне трендове у међународној професионалној средини. Студенти имају могућност да овладају знањима о савременим академским библиотекама, односно да схвате како овај тип библиотека функционише, како се прилагођавају дигиталним технологијама и отвореној науци.

Структура и развој наставног садржаја представљају простор у којем се огледа динамика академске средине, у складу са схватањем универзитета као сложеног система међусобно повезаних делова који заједнички доприносе образовној и истраживачкој мисији, по моделу који је предложио Чарлс В. Елиот (Charles W. Eliot).¹⁵ Силабус курса Академских библиотека превазилази оквире појединачног предмета и постаје индикатор промена које карактеришу савремено библиотекарство.

¹⁵ Чарлс Вилијам Елиот (Charles William Eliot, 1834–1926) био је дугогодишњи председник Универзитета Харвард (1869–1909). Сматра се једним од кључних реформатора америчког високог образовања, који је током четрдесетогодишњег мандата унапредио организацију, проширио наставне програме, модернизовао инфраструктуру Универзитета и учинио библиотеке важним делом академског живота. Charles William Eliot, *University Administration* (Boston: Houghton Mifflin, 1908), <https://archive.org/details/universityadmini031653mbp/page/n139/mode/2up?ref=ol> (приступљено 21. 2. 2026).

ЗАКЉУЧАК

Анализа развоја и трансформације академских библиотека показује да се њихова улога у савременом високом образовању суштински изменила. Више се не посматрају као пратећа служба, већ као активни учесници у систему високог образовања. Савремени концепти вредновања библиотека све јасније повезују њихову релевантност са успехом и напретком научне заједнице. „Партнерство у прогресу, као елемент који помера границе универзитета“,¹⁶ подразумева сарадњу свих учесника у академској средини и потврђује значај библиотека као њеног саставног дела. Уколико се од библиотека очекује да делују као партнери, и образовни програми морају да прате промене, обезбеђујући студентима знања и компетенције које ће им омогућити учешће у наставном и истраживачком раду.

Анализа силабуса показује да образовање настоји да одговори на савремене изазове, али увек постоји простор за даље унапређење, посебно у правцу интердисциплинарности и дигиталних компетенција. образовање библиотекара постаје један од кључних предуслова да универзитетске библиотеке задрже своју централну улогу у академској заједници, посебно у условима дигиталне доминације, у којој је приступ информацијама лак, али су њихово разумевање и критичка употреба све сложенији.

Будућност академских библиотека није условљена искључиво технолошким иновацијама или организационим стратегијама, већ пре свега квалитетом и визијом образовања библиотекара. Полазећи од често навођене мисли Чарлса Елиота да је библиотека „срце универзитета“, може се закључити да њен значај зависи од способности струке да се непрестано прилагођава променама у начинима стварања, дељења и коришћења знања. Библиотека може остати центар академске заједнице само уколико образовани и компетентни библиотекари остану њен најпоузданији темељ.

ЛИТЕРАТУРА

1. American Library Association. *ACRL Standards for Faculty Status for Academic Librarians*. <https://www.ala.org/acrl/standards/guidelinesacademic13629> (приступљено 1. 3. 2026).
2. Вранеш, Александра. *Високошколске библиотеке*. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2009.

¹⁶ Александра Вранеш, *Високошколске библиотеке* (Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2009), 16.

3. *Great Britain University Grants Committee: Annual Report*. London, 1921.
4. Grujic, Dragana. “Academic Libraries in Support of Teaching during the COVID-19: The Example of Belgrade University”. *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries (QQML)* 10, no. 3 (2021): 301–313.
5. Downs, Robert Bingham. “Academic Status for University Librarians – A New Approach”. *College and Research Libraries* 7, no. 1 (1946): 6–9, https://doi.org/10.5860/crl_07_01_06
6. Eliot, Charles William. *University Administration*. Boston: Houghton Mifflin, 1908. <https://archive.org/details/universityadmini031653mbp/page/n139/mode/2up?ref=ol> (приступљено 21. 2. 2026).
7. *IFLA Guidelines for Professional Library and Information Science (LIS) Education Programmes*. IFLA, 2022. <https://repository.ifla.org/items/9bc27b50-842b-40c6-ad78-e487d0fad8c7> (приступљено 1. 3. 2026).
8. Oakleaf, Megan. *Value of Academic Libraries: A Comprehensive Research Review and Report*. Chicago: Association of College and Research Libraries, 2010.
9. Oyedokun, Tunde Toyese. “Navigating the dynamics of present-day academic libraries: An in-depth analysis of strategies, challenges, and emerging trends.” *IFLA Journal* 51, 2 (December 2024): 470–489. <https://doi.org/10.1177/03400352241291907>
10. Pinfield, Stephen, Andrew M Cox & Sophie Rutter. *Mapping the Future of Academic Libraries: A Report for SCONUL* (November 2017). <https://eprints.whiterose.ac.uk/id/eprint/125508/> (приступљено 21. 2. 2026)
11. Pritchard, Sarah M. “Determining quality in academic libraries“. *Library Trends* 44, 3 (1996): 572–594.
12. Smith, Eldred. “Academic Status for College and University Librarians-Problems and Prospects”. *College and Research Libraries* 31, no. 1 (1970): 7–13. <https://crl.acrl.org/index.php/crl/article/view/12183/13629> (приступљено 1. 3. 2026).
13. Shattock, Michael L., and Robert O. Berdahl. “The British University Grants Committee 1919–83: Changing Relationships with Government and the Universities.” *Higher Education* 13, no. 5 (1984): 471–499. <https://doi.org/10.1007/BF00128560>
14. Shiflett, Orvin Lee. „Academic Libraries“. In *Encyclopedia of Library History*, ed. Wayne A. Wiegand and Donald G. Davis, p. 5–14. New York [etc.]: Garland, 1994. <https://doi.org/10.4324/9781315056982>

Dragana Grujić

University of Belgrade

Faculty of Philology

LIS Department

dragana.grujic@fil.bg.ac.rs

ACADEMIC LIBRARIES AND THE COMPETENCIES OF FUTURE LIBRARIANS

Abstract: The role of academic libraries in modern higher education has changed significantly under the influence of digitalization, new forms of scholarly communication, and the development of open science. With a focus on new roles and ways of valuing the library, the syllabus for the Academic Library course was presented, showing that contemporary academic librarianship is no longer based on operational and technical knowledge, but on understanding the library as part of the educational and research process. The syllabus defines a librarian as a professional who mediates between knowledge, technology and the academic community. Librarian education is becoming one of the key prerequisites for university libraries to maintain their central role in the academic community, especially in conditions of digital dominance in which access to information is easy, but its understanding and critical use are increasingly complex.

Keywords: academic libraries, academic community, education, librarian competencies, Department of Library and Information Science